

ЕКОНОМІКА І УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 334.012.63/.64:355(477)

DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-3-2>

ГРАНТОВІ ПРОГРАМИ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ РОДИН: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ТРУДНОЩІ

М. Я. КОБЕЛЯ-ЗВІРкандидат економічних наук,
доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики,
Львівський торговельно-економічний університет

Анотація. Метою дослідження є аналіз грантових програм для підтримки ветеранів та членів їх родин, виявлення специфіки та пріоритетів грантодавців, а також окреслення основних перепон в отриманні грантової допомоги ветеранами та членами їх родин. **Методика дослідження.** Для вирішення поставлених завдань застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: діалектичний і абстрактно-логічний; індукції й дедукції; соціометричний; системного й порівняльного аналізу, а також синтезу. **Результати.** Проаналізовано причини не надто активного використання підприємцями ветеранської спільноти грантового фінансування. **Практична значущість результатів дослідження.** Запропоновано методи подолання перепон. Продемонстровано основні перспективи для ветеранів, які використовують грантові інструменти, пришвидшити процес реінтеграції після повернення з фронту.

Ключові слова: гранти Українського ветеранського фонду, грантова підтримка ветеранів, ветеранський бізнес, гранти програми «ЄРобота», гранти для ветеранів та членів їх родин.

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. З розв'язанням війни російської федерації проти України у нашій державі почала формуватися вузька цільова аудиторія, що згодом інтенсивно збільшувалася та в майбутньому має перспективи ще більше масштабуватися – ветеранська спільнота. Вік сучасного ветерана зараз становить 20-40 років. Саме вони є найбільш активними членами суспільства, які при поверненні до цивільного життя мають потенціал відігравати провідну роль у процесі економічного розвитку України [11]. А для цього ветеранам та ветеранкам необхідно пройти важливий та іноді довготривалий шлях ресоціалізації та адаптації. Частково на такий процес мають позитивний вплив грантові програми від міжнародних, національних та регіональних грантодавців. Проте грантові інструменти цієї програми є недоступними для більшості ветеранів через ряд причин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань соціалізації, адаптації та інтеграції ветеранів до мирного життя займалися Чорна Л.Г., Архипова С.П., Бік О.Я., Блавт О., Холодков А.В. Дослідженню аспектів розвитку ветеранського бізнесу в Україні приділяли увагу ряд науковців, серед яких: Краус К.М., Ігнатюк А.І., Краус Н.М., Ілларіонов О., Тарновська І.В., Власова В.П., Немненко А.А., Нагорна Н.С., Максьом К.В. та ін. Про необхідність стимулювання

ветеранської підприємницької діяльності грантовою підтримкою наголошували Сороківська О.А., Мосій О.Б., Кужда Т.І. [13]. Аспектів грантового фінансування ветеранського бізнесу торкнулася науковиця Денисенко Т. [3].

Попри значну увагу до питань підтримки ветеранів в Україні практично залишилися поза увагою науковців можливості грантових програм допомоги для учасників бойових дій, їх членів родини, зокрема грантова підтримка Українського ветеранського фонду, програми «ЄРобота» та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Цілями дослідження є аналіз грантових програм для підтримки ветеранів та членів їх родин, виявлення специфіки та пріоритетів грантодавців, а також окреслення основних перепон в отриманні грантової допомоги ветеранами та членами їх родин.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Після повернення з фронту учасники бойових дій та члени їх родин стикаються з рядом проблем, які пов'язані з соціалізацією та реінтеграцією. Чимало з ветеранів заявляють, що навряд чи повернуться на свої попередні місця роботи через зміну світогляду. Їм важко виконувати завдання, пов'язані зі спілкуванням з іншими людьми, – вони відчують погіршення стосунків із колегами. У них мало контактів у підприємницьких колах, органах влади. Вони мало знають

про існуючі програми та допомоги та не знають, як ними користуватися [2].

Ще з 2014 року міжнародні, національні та регіональні фонди та грантові програми ініціювали програми підтримки ветеранської спільноти. Ця допомога була ситуативною. Системного характеру вона набула з 2022 року, коли запровадив Український ветеранський фонд. Це державна бюджетна установа, яка забезпечуватиме підтримку ветеранів війни, членів їх сімей, родин загиблих подальшою реабілітацією та реінтеграцією до мирного життя через відповідні проекти. Ініціатива створення належить Міністерству у справах ветеранів України. Фонд займається розробкою і впровадженням сучасних проектів, спрямованих на підтримку ветеранів та їх родин. Він став стартовим майданчиком для підтримки ветеранського бізнесу, у тому числі за рахунок надання грантів [6; 14]. У 2022 році працювали такі програми: Варто та Варто 2.0 та програма Варто+ГО.

Програми Варто та Варто 2.0 були орієнтовані на фінансування бізнесу ветеранів та членів родин загиблих. Подавати заявки на фінансування проектів могли: ветерани, члени сімей ветеранів війни загиблих (померлих) та члени сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України, які зареєстровані відповідно до вимог законодавства як фізичні особи-підприємці; юридичні особи, зареєстровані не пізніше ніж за два роки до отримання фінансової підтримки, засновниками яких є ветерани, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни та члени сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України.

Програма Варто+ГО була орієнтована на підтримку громадських об'єднань із статусом юридичної особи (громадські організації або громадські спілки), діяльність яких спрямована на захист прав і свобод, задоволення суспільних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів ветеранів та членів їхніх сімей [14].

Обов'язковими пріоритетами програми Варто+ГО були:

– Надання менторської підтримки та консультування ветеранського підприємництва від старту до розвитку.

– Соціальний супровід ветеранів, членів сімей таких осіб та членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України.

– Соціальний супровід дітей ветеранів та дітей загиблих (померлих) ветеранів війни, дітей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України [14].

Загалом на конкурси Українського ветеранського фонду у 2022 році було подано 182 заявки. Розподіл за програмами є наступним: Варто – 76 заявок, Варто+ГО – 39 заявок, Варто 2.0 – 67 заявок [7].

Актуальні програми фонду у 2023 році: #Варто: Золоті руки, #ВАРТО: підтримка ветеранського бізнесу, #ВАРТО+ГО, #ВАРТО «Робити своє».

До реалізації конкурсу #ВАРТО «Робити своє» долучився благодійний фонд «МХП – Громаді» [1]. За цією програмою ветерани, ветеранки, а також родичі полеглих захисників та захисниць отримали від 500 тисяч до 1,5 мільйона гривень на відкриття й розвиток власної справи. Переможці конкурсу: Фермерське господарство «Пан Креветка», страусина ферма САВАННА, підприємство з вирощування равлика для експорту в Європу, господарство з виробництва та реалізації екопродукції бджільництва «Медовий край», фермерське господарство «ФАЙНА БЕРРІ» та ін. [14].

Корисними для розвитку ветеранського підприємництва є проекти, що націлені на навчальну, менторську підтримку. Прикладом є підтримана Українським ветеранським фондом діяльність Подільської агенції регіонального розвитку, який ініціював Центр розвитку соціального підприємництва, головною ідеєю якого є підтримка та стартовий супровід підприємств та ветеранів, які їх створюватимуть. Центр функціонуватиме у форматі фізичного простору, на базі якого будуть реалізовані навчальні програми для ветеранів у форматі онлайн та офлайн, а також наданий менторський супровід [12].

10 квітня 2023 року Уряд розширив програму «Робота» та запустив нові грантові програми для ветеранів, в їх межах учасники та учасниці бойових дій, а також їхні дружини або чоловіки можуть подати заяву та отримати фінансування від держави на старт чи розвиток власної справи. Так, вони зможуть запустити або масштабувати свій бізнес, створити нові робочі місця для населення, інтегруватися в мирне життя й отримувати прибуток [5].

Розмір гранту може становити: до 250 тис. грн – подати заяву можуть лише ветерани. Отримувач гранту повинен створити 1 робоче місце; до 500 тис грн – подати заяву може чоловік або дружина ветерана. Програма покриває до 70% вартості проекту, а одержувач гранту має створити 2 робочі місця; до 1 млн грн – подати заяву може ветеран, що зареєстрований як ФОП від 3 років. Програма покриває 70% вартості проекту. Отримувач гранту має створити 4 робочі місця, два з яких повинні зайняти учасники бойових дій [4; 8].

Кошти можна витратити на: меблі, обладнання та транспортні засоби для комерційного використання; ліцензійне програмне забезпечення (до 50% коштів); сировину, матеріали, товари та послуги, необхідні для реалізації бізнес-плану, а також на тварин або саджанці для створення ферм (до 70% коштів); послуги з маркетингу та реклами (до 10% коштів); оренду нежитлових приміщень (до 25% коштів); оренду обладнання

(до 30% коштів); лізинг обладнання, крім власних транспортних засобів (до 50% коштів); придбання франшизи. У разі отримання гранту грантер повинен: створити кількість робочих місць, що відповідає розміру гранту; провадити діяльність не менше 3 років; сплачувати податки [4; 8].

Проаналізувавши умови отримання гранту та звіти Українського ветеранського фонду, а також конкурсну документацію програми «єРобота», можна дійти висновку, що отримання гранту залежить від кількох факторів, серед основних: хороша ділова репутація заявника чи заявниці, ідея проектної діяльності й якість розробки проектної пропозиції. А за результатами опитування, проведеного Центром розвитку «ЧАС ЗМІН» [15] серед представників ветеранів, визначено ряд перепон, із якими стикаються потенційні грантоотримувачі з-поміж ветеранської спільноти на шляху до отримання гранту.

1. Низька поінформованість ветеранів про грантові можливості. Зважаючи на велику кількість ветеранів в Україні та на кількість поданих проектних пропозицій до фонду у 2022 році (182 заявки) [7], робимо висновок, що ветеранська спільнота не поінформована належним чином про грантові можливості для її підтримки. Дієвим інструментом для подолання цього бар'єру можна вважати підсилення інформаційно-роз'яснювальних та просвітницьких кампаній від грантодавців. Також важливим інструментом є запровадження на рівні держави просвітницьких платформ для розміщення інформації про гранти та ширення культури залучення грантових інструментів.

2. Складність в розробці проектних пропозицій на участь у грантових конкурсах. Отримання грантового фінансування від різних донорів залежить не тільки від ділової репутації заявника і якості проектної ідеї, але й від уміння потенційних грантоотримувачів сформулювати конкурентоспроможні апіляційні заявки. Щоб претендувати на грант, ветерани та ветеранки повинні вміти описати свою ідею так, щоб експерти оцінили кожен розділ описової та фінансової частини високим балом. Наразі переважна більшість потенційних грантоотримувачів такою майстерністю не володіє. А тому дієвим методом для подолання цього бар'єру є збільшення кількості майстер-класів, роз'яснювальних зустрічей практичного спрямування за участі представників фондів та грантових програм.

3. Довготривалий процес отримання статусу учасника бойових дій. Станом на серпень 2023 року для отримання статусу потрібно зібрати чимало документів із підписами, докази участі у бойових діях, поінформувати командира або іншого керівника військової частини про бажання отримати статус тощо. Після звернення документи військового надсилаються до спеціальної комісії,

яка приймає рішення про надання статусу УБД [9]. Як зізнаються ветерани, для отримання гранту стає на заваді ускладнений процес отримання статусу УБД, що є обов'язковою умовою грантового фінансування. Найефективнішим методом для подолання цього бар'єру є ВРУ пришвидшити процес спрощення процедури отримання статусу УБД та остаточно прийняти законопроект № 9141, за яким чиновники повинні будуть самостійно збирати документи, необхідні для надання статусу, якщо такі документи не будуть подані на розгляд комісії заявником. Всі процедури мають бути проведені у термін, що не перевищує 30 днів [10].

4. Ризик отримати відмову в фінансуванні у програмі «єРобота» через наявність у відкритих базах інформації, що не відповідає дійсності. Як показала практика розгляду грантових пропозицій у програмі «єРобота» в 2022–2023 рр., трапляється, що заявник переконаний у відсутності негативних факторів щодо його ділової репутації, але у відповідних базах містяться відомості про протилежне. А тому заявникам (ветеранам, ветеранкам та членам їх родин), щоб пересвідчитися, що ділова репутація відмінна, перш ніж подавати заявку на участь у грантовому конкурсі, рекомендуємо перевірити відповідність і правдивість інформації про себе в нижченаведеному переліку основних реєстрів: електронний кабінет платника – перевірка боргів по податках, єдиний реєстр боржників, єдиний державний реєстр виконавчих проваджень, стан розгляду справ, єдиний державний реєстр підприємств і організацій України, реєстр платників податку на додану вартість, державний електронний інформаційний ресурс МВС, в якому обробляється інформація з питань судимостей, єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення. У випадку виявлення недостовірної інформації рекомендуємо звертатися до відповідних органів та установ із запитом надати довідку, що підтверджує протилежне.

5. Умова отримання максимального фінансування в програмі «єРобота» до 1 млн грн – щонайменше 3 роки мати зареєстрований ФОП. Ця вимога грантодавця стає на заваді в отриманні гранту для переважної більшості охочих ветеранів, адже до війни вони не вели підприємницької діяльності. Дієвим механізмом подолання цієї перепони є перегляд урядом умови щодо наявності зареєстрованого ФОП, ліквідувавши цей часовий поріг.

Отже, за умови подолання зазначених перепон як основних, що відділяють потенційних грантоотримувачів від ефективного використання грантів, ветерани та ветеранки, а також члени їх родин мають перспективи значно швидше соціалізуватися та інтегруватися до цивільного життя. Суттєвою рекомендацією міжнародним, національним та регіональним фондам та гран-

товим програмам є: розробити грантові програми, які сприятимуть перекваліфікації, працевлаштуванню та наданню комплексних послуг із кар'єрного розвитку ветеранів.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Отже, аналіз грантових програм для підтримки ветеранів та членів їх родин продемонстрував значні можливості інтенсифікації процесу соціалізації, психологічної реабілітації, реінтеграції для колишніх військовослужбовців

та членів їх родин. Виявлено специфіку та пріоритети грантових програм, що найактивніше підтримують представників ветеранської спільноти, а також окреслено основні бар'єри у використанні грантових можливостей ветеранами та ветеранками. Поза увагою залишилися практичні аспекти формування грантових заявок та бізнес-планів на отримання фінансування. У подальших дослідженнях буде приділено увагу алгоритму формування проектних пропозицій від ветеранів та членів їх родин на отримання гранту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. БФ «МХП-Громаді». URL: <https://mhp.com.ua/uk/news-mhp/minveteraniv-spilno-z-mhp-gromadi-zapuskaye-finansuvannya-veteranskogo-biznesu> (дата звернення: 16.07.2023).
2. Ветеранське підприємництво: проблеми та можливі рішення. 2023. URL: https://zp.gov.ua/upload/editor/dodatok_veteranske_pidpriemnictvo.pdf (дата звернення: 25.07.2023).
3. Денисенко Т. Розвиток малого підприємництва в реаліях сьогодення. URL: <http://surl.li/joija> (дата звернення: 21.07.2023).
4. Гранти для ветеранів та членів їх родин. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-dlya-veteraniv-ta-chleniv-yihnih-simej> (дата звернення: 19.07.2023).
5. «Робота: Уряд запускає гранти для ветеранів на старт чи розвиток бізнесу. 10 квітня 2023. URL: <https://diia.gov.ua/news/yerobota-uryad-zapuskaye-granti-dlya-veteraniv-na-start-chi-rozvitok-biznesu> (дата звернення: 18.07.2023).
6. За ініціативи Мінветеранів буде створено державний Український ветеранський фонд. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/za-iniciativi-minveteraniv-bude-stvoreno-derzhavnij-ukrayinskij-veteranskij-fond> (дата звернення: 20.07.2023).
7. Звіт за 2022 рік. Український ветеранський фонд. URL: <https://veteranfund.com.ua/zvit-2022/> (дата звернення: 22.07.2023).
8. Постанова КМУ Деякі питання надання грантів бізнесу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.07.2023).
9. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF/paran10#n16> (дата звернення: 16.07.2023).
10. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо спрощення процедури присвоєння статусу ветерана. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41621> (дата звернення: 20.07.2023).
11. Проект Стратегії розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів війни. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-strategiyi-rozvitku-pidpriyemnickih-iniciativ-veteraniv-vijni> (дата звернення: 18.07.2023).
12. Розвиваємо соціальне підприємництво та створюємо можливості для ветеранів. Подільська агенція регіонального розвитку. 24 квітня 2023. URL: <http://pard.org.ua/rozvivaemo-socialne-pidpriemnictvo-ta-stovyuemo-mozhливosti-dlya-veteraniv.html> (дата звернення: 21.07.2023).
13. Сороківська О. А., Мосій О. Б., Кужда Т. І. Відкриття власної справи як шлях соціально-економічної адаптації ветеранів АТО. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/22035/1/Sorokivska_O_A.pdf (дата звернення: 17.07.2023).
14. Український ветеранський фонд. 2023. Міністерство у справах ветеранів України. URL: <https://veteranfund.com.ua/> (дата звернення: 21.07.2023).
15. Центр розвитку «ЧАС ЗМІН». URL: <http://www.chaszmin.com.ua/granty-2023/> (дата звернення: 24.07.2023).

REFERENCES

1. BF "MKHP-Hromadi" [BF "MHP-Hromadi"]. Available at: <https://mhp.com.ua/uk/news-mhp/minveteraniv-spilno-z-mhp-gromadi-zapuskaye-finansuvannya-veteranskogo-biznesu> (accessed July 16, 2023).
2. Veterans'ke pidpriemnytstvo: problemy ta mozhlyvi rishennia [Veteran Entrepreneurship: Challenges and Possible Solutions] (2023). Available at: https://zp.gov.ua/upload/editor/dodatok_veteranske_pidpriemnictvo.pdf (accessed July 25, 2023).
3. Denysenko T. Rozvytok maloho pidpriemnytstva v realiiakh s'ohodennia [Development of small entrepreneurship in today's realities]. Available at: <http://surl.li/joija> (accessed July 21, 2023).

4. Hranty dlia veteraniv ta chleniv ikh rodyn [ACTION. Grants for veterans and their family members]. Available at: <https://diia.gov.ua/services/grant-dlya-veteraniv-ta-chleniv-yihnih-simej> (accessed July 19, 2023).

5. ieRobota: Uriad zapuskaie hranty dlia veteraniv na start chy rozvytok biznesu [isWork: The government is launching grants for veterans to start or develop a business] (April 10, 2023). Available at: <https://diia.gov.ua/news/yerobota-uryad-zapuskaye-granti-dlya-veteraniv-na-start-chi-rozvitok-biznesu> (accessed July 18, 2023).

6. Za initsiatyvy Minveteraniv bude stvoreno derzhavnyj Ukrain's'kyj veterans'kyj fond. Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy [On the initiative of the Ministry of Veterans, the state Ukrainian Veterans Fund will be created. Ministry of Veterans Affairs of Ukraine]. Available at: <https://mva.gov.ua/ua/news/za-iniciativi-minveteraniv-bude-stvoreno-derzhavnyj-ukrayinskij-veteranskij-fond> (accessed July 20, 2023).

7. Zvit za 2022 rik. Ukrain's'kyj veterans'kyj fond [Report for 2022. Ukrainian Veterans Fund]. Available at: <https://veteranfund.com.ua/zvit-2022/> (accessed July 22, 2023).

8. Postanova KMU Deiaki pytannia nadannia hrantiv biznesu [Resolution of the CMU Some issues of granting business grants]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text> (accessed July 20, 2023).

9. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia ta pozbavlennia statusu uchasyuka bojovykh dij osib, iaki zakhyschaly nezalezhnist', suverenitet ta terytorial'nu tsilisnist' Ukrainy i braly bezposeredniu uchast' v antyterorystychnij operatsii, zabezpechenni ii provedennia chy u zdijsnenni zakhodiv iz zabezpechennia natsional'noi bezpeky i oborony, vidsichi i strymuvannia zbrojnoi ahresii Rosijs'koi Federatsii v Donets'kij ta Luhans'kij oblastiakh, zabezpechenni ikh zdijsnennia, u zakhodakh, neobkhidnykh dlia zabezpechennia oborony Ukrainy, zakhystu bezpeky naseleння ta interesiv derzhavy u zv'iazku z vijs'kovoju ahresiieu Rosijs'koi Federatsii proty Ukrainy [On the approval of the Procedure for granting and withdrawing the status of combatant of persons who defended the independence, sovereignty and territorial integrity of Ukraine and took a direct part in the anti-terrorist operation, ensuring its conduct or in the implementation of measures to ensure national security and defense, repel and deter armed aggression of the Russian Federation in the Donetsk and Luhansk regions, ensuring their implementation, in the measures necessary to ensure the defense of Ukraine, the protection of the safety of the population and the interests of the state in connection with the military aggression of the Russian Federation against Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF/paran10#n16> (accessed July 16, 2023).

10. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro status veteraniv vijny, harantii ikh sotsial'noho zakhystu" schodo sproschennia protsedury prysvoiennia statusu veterana [Draft Law on Amendments to the Law of Ukraine "On the Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection" on simplifying the procedure for assigning veteran status]. Available at: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41621> (accessed July 20, 2023).

11. Proiekt Stratehii rozvytku pidpriemnyts'kykh initsiatyv veteraniv vijny. Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy [Project of the Strategy for the Development of Business Initiatives of War Veterans. Ministry of Veterans Affairs of Ukraine]. Available at: <https://mva.gov.ua/ua/npa/projekt-strategiyi-rozvitku-pidpriemnyts'kykh-initsiatyv-veteraniv-vijni> (accessed July 18, 2023).

12. Rozvyvaiemo sotsial'ne pidpriemnytstvo ta stvoriuiemo mozhlyvosti dlia veteraniv. Podil's'ka ahentsiia rehional'noho rozvytku [We develop social entrepreneurship and create opportunities for veterans. Podil'sk Regional Development Agency] (April 24, 2023). Available at: <http://pard.org.ua/rozvivaemo-socialne-pidpriemnytstvo-ta-stovryuemo-mozhlyvosti-dlya-veteraniv.html> (accessed July 21, 2023).

13. Sorokivs'ka O. A., Mosij O. B., & Kuzhda T. I. Vidkryttia vlasnoi spravy iak shliakh sotsial'no-ekonomichnoi adaptatsii veteraniv ATO [Opening one's own business as a way of socio-economic adaptation of ATO veterans]. Available at: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/22035/1/Sorokivska_O_A.pdf (accessed July 17, 2023).

14. Ukrain's'kyj veterans'kyj fond. 2023. Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy [Ukrainian Veterans Fund. 2023. Ministry of Veterans Affairs of Ukraine]. Available at: <https://veteranfund.com.ua/> (accessed July 21, 2023).

15. Tsentrozvytku "ChAS ZMIN" ["TIME OF CHANGE" development center]. Available at: <http://www.chaszmin.com.ua/granty-2023/> (accessed July 24, 2023).

Maryana Kobelya-Zvir, Lviv University of Trade and Economics. Grant programs for veterans and members of their families: prospects and difficulties.

Annotation. The aim of the study. The purpose of the study is to analyze grant programs to support veterans and their family members, to identify the specifics and priorities of grant givers, as well as to outline the main obstacles to receiving grant assistance by veterans and their family members. **Research methodology.** To solve the tasks, general scientific and special methods were used: dialectical and abstract-logical; induction and deduction; sociometric; systematic and comparative analysis, as well as synthesis. **The results.** The reasons for not too active use of grant funding by entrepreneurs of the veteran community are analyzed. In particular, these are: Low awareness of veterans about grant opportunities; difficulty in developing project proposals for participation in grant competitions; the long-term process of obtaining the status of a participant in hostilities; the risk of being denied funding in the YeRobota program due to the presence of untrue information in open databases; the condition for receiving the maximum funding in the YeRobota program up to UAH 1 million is to have a registered FOP for at least 3 years. Methods of overcoming these obstacles are proposed. **Practical significance of research results.** The article examines the main grant programs for supporting veterans and their family members, namely the grant tools of the Ukrainian Veterans Fund and the government program "eRobota" for veterans and their family members. The priority areas of support of the Ukrainian Veterans Fund for entrepreneurial activities of veterans are given. The priorities of the Varto+GO program were demonstrated, in particular: provision of mentoring support and consulting for veteran entrepreneurship from start to development; social support of veterans, family members of such

persons and family members of fallen war veterans, family members of fallen Defenders of Ukraine; social support of children of veterans and children of deceased war veterans, children of deceased Defenders of Ukraine. The main possibilities of the "eRobota" program are outlined, in particular: obtaining grant funding for the purchase of furniture, equipment and vehicles for commercial use; licensed software; raw materials, materials, goods and services necessary for the implementation of business, as well as for animals or seedlings to create farms; marketing and advertising services; lease of non-residential premises and equipment; purchase of a franchise. It is specified who can receive a grant, namely combatants, persons with disabilities as a result of war, as well as their spouses or husbands. The conditions for obtaining grant funding have been demonstrated. The prospects of attracting non-refundable grant aid for starting and developing one's own business in any field are considered. Prospects for creating new jobs, establishing veteran business activities, and strengthening Ukraine's economy were considered. The main prospects for veterans who use grant tools to speed up the reintegration process after returning from the front are demonstrated.

Keywords: grants of the Ukrainian Veterans Fund, grant support for veterans, veteran business, grants of the YeRobota program, grants for veterans and their family members.